

PROBLEMATIKA DNEŠNÉHO ČLOVEKA A ÚLOHY NAŠEJ DOBY*

SVÄTOPLUK ŠTÚR

Prednáškou prof. Dr. Svätopluka Štúra, ktorú tu uverejňujeme, otvorila Slovenská filozofická spoločnosť svoju poprázdňinovú minuloročnú činnosť. Osobitosť tohto podujatia spočívala v tom, že sa slovenskej filozofickej obci takmer po dvadsiatich rokoch odmlčania opäť prihovoril filozof, ktorý počas predmníchovskej republiky, a najmä v rokoch 1945—1948 intenzívne zasahoval do nášho spoločenského a kultúrneho diania.

Túto skutočnosť vyzdvihol v krátkom otváracom prejave aj predseda SFS Dr. Ján Kocka. Stručne pripomenul životné osudy a dielo prof. Štúra, ktoré prešlo za posledných tridsať rokov pod vplyvom vonkajších spoločenských udalostí pohnutými peripetiami. Je známe, že krátko po tom, čo sa prof. Štúr habilitoval svojou prácou *Problém transcendentna v súčasnej filozofii* (1938), musel ako presvedčený antifašista opustiť filozofickú katedru bratislavskej univerzity. Počas celého „slovenského štátu“ nepublikoval. Intenzívne však študoval a pripravil rukopisy, ktoré vydal po vojne. Prvý, pod názvom *Rozprava o živote*, vyšiel r. 1946. Druhá jeho povojnová knižka *Zmysel slovenského obrodzenia* vyšla r. 1948. Mal pripravený aj tretí rozsiahly rukopis, ktorý chcel vydať pod názvom *Nemecké zvrátenie všetkých hodnôt*. Zo stanoviska demokraticky zmýšľajúceho intelektuála hodlal sa v ňom vyrovnáť s tou stránkou vitalistickej filozofie, ktorú tak obľudne rozvinul a uplatňoval nemecký rasizmus. No tento rukopis už prof. Štúr nestíhol v rokoch 1945—1948 vydať, lebo sa mu za vojny stratil. Našiel a zrekonštruoval ho až teraz — po rokoch. Vyšiel vlni pod novým názvom *Nemecká vôľa k moci*.

V roku 1950 odišiel prof. Štúr po druhý raz z univerzity. (Hoci ešte po februári 1948 bol ako pokrokovy orientovaný človek členom Ústredného akčného výboru slovenských kultúrnych pracovníkov.) Akcia, v rámci ktorej

* Prednáška v Slovenskej filozofickej spoločnosti 29. septembra 1967.

odchádzal, volala sa demokratizácia vysokých škôl. Je krutým paradoxom, že v tomto prípade postihla jedného z najdemokratickejších zmýšľajúcich našich vedcov a filozofov. Intelektuála, ktorý si v krušných dobách zachovával princípy a vlastnú tvár. Filozofa, ktorý mal nesporné predpoklady ďalej sa vyvíjať vo vlastnej vednej disciplíne i pochopiť sociálne zápasy, ktorý sa však netváril, že je marxistom, keď ním nebol. Ani sa tým netajil. Prejavil teda vlastnosť, ktorá sa mala oceniť rozhodne celkom ináč, ako sa ocenila.

V päťdesiatych rokoch sme práce prof. Štúra nielen kritizovali, ale aj stroho odmietali. V mnohom oprávnene, ale ešte viac z doktrinárskeho apriorizmu a sektárskej slepoty. Namiesto fundovanej kritickej analýzy a diskusie.

Odvtedy sa už vari aj pri objektívnejšom hodnotení jeho diela kde-tu čosi vykonalo.

Profesor Štúr je dnes členom Slovenskej filozofickej spoločnosti. A tak po dlhšom čase vystúpil opäť medzi slovenskými filozofickými pracovníkmi a vstupuje aj na stránky tohto časopisu. Dá sa azda predpokladať, že toto jeho vystúpenie nezostane iba úvodné. V tom zmysle sa vyslovili viacerí diskutéri, ktorí sa zúčastnili na rozprave po jeho prednáške. Boli medzi nimi: J. Bodnár, E. Illeková, A. Hlávek, E. Városová, J. Uher, J. Kocka, A. Pojezná a ďalší členovia Slovenskej filozofickej spoločnosti.

J. U.

Hlavnou úlohou našej doby by malo byť zachrániť človeka, celého, t. j. všestranne rozvinutého človeka. O jeho ohrození vznikli celé série výstižných článkov a vedeckých monografií, konali sa menšie i celosvetové konferencie, spoločenské vedy pracujú na tom, ako zachrániť človeka *najmä pred ním samým* a uchovať ďalšie možnosti jeho vývinu. Lebo jediná cesta, ktorá má v dejinách trvalý, nadčasový zmysel, to značí od živočicha k človeku a k ľudskosti, nie je nijako priamočiaro daná, a po poslednom storočí naturalistického čítania, myslenia a konania stala sa opäť problematickou, vracajúc sa často iba k živočíšnemu boju o život. A nejde len o atómové zbrane, ktorými by sme mohli celý doterajší vývoj miliónov rokov Zeme a človeka zničiť, ale aj o vnútorný proces v samom človeku. K tomuto sebaspytovaniu len niekoľko heslovitých náznakov.

Moderná Európa

Ľudský život a údel spočíva vo vyrovnávaní sa človeka so sebou, s ostatnými a celým okolitým svetom, je to — povedané čo najstručnejšie, populárne a v najširšom zmysle — vzťah subjektu a objektu. A keďže subjekt je súčasťou objektívnych daností, tento vzťah môže byť plodný len vtedy, keď je korelatívny, súvzťažný, vzájomný, keď subjekt vplyvy okolitého sveta samostatne tvorivo spracúva. Vývin európskeho ľudstva modernej doby v posledných dvoch storočiach prechádzal *extrémnymi protichodnými výkyvmi*, v ktorých sa kládol jednostranný

dôraz buď na *subjekt* (romantizmus, koniec 19. a začiatok 20. storočia, po druhej svetovej vojne v existencializme, personalizme a i.), buď sa kládol zas jednostranný akcent zhruba na *objekt* (18. storočie, prírodovedecký racionalizmus druhej polovice 19. storočia a jeho pokračovanie od dvadsiatych rokov nášho storočia). To sa vyhrotilo v protikladných tézach, že až vedomie človeka je *vlastným tvorcom skutočnosti*, alebo zas naopak, že človek je vo všetkom *vonkoncom determinovaný*. A tieto rozpory sa potom ďalej rozvetvovali na združené protiklady hmotné—duchovné, konkrétne—všeobecné, časové—nadčasové, utilitaristické—etické, individuálne—kolektívne, národné—medzinárodné a pod. Malo to v našich moderných dejinách ďalekosiahle disharmonické dôsledky nielen myšlienkové, ale aj spoločenské. To je najzbežnejší pohľad vertikálny, filozofický.

V horizontálnom, historickom pohľade by sme sa azda zhodli na tom, že hlavné dejinné hybné a spoločenskotvorné sily posledných dvoch storočí sú hospodársky liberalizmus, nacionalizmus a socializmus. A je dnes už dosť všeobecne známe, že ekonomický liberalizmus ako aj nacionalizmus sa z kladných a oslobodzujúcich humanitných začiatkov postupne menia na prvky samoučelné, čím sa nakoniec zvrhávajú na sily brzdiace, negatívne, rozkladné i ničivé. V hospodárskom liberalizme narastá ekonómia na rakovinový nádor, ktorý rozvrátil hierarchiu ľudských hodnôt, nastolil ničím neobmedzenú nadvládu ekonomického princípu a podrobil si všetky ostatné zložky života, takže touto jednostrannou výlučnosťou musel nakoniec pri všetkých ekonomických a civilizačných vymoženostiach pôsobiť ideovo, spoločensky aj mravne rozkladne. Takisto v nacionalizme — najmä v prípade vyhroteného nemeckého nacionalizmu — nastáva postupný zostup k hodnotám čoraz prízemnejším, ekonomicko-mocenským, iracionálne vitálnym, k pudovému Blut und Boden a táto choroba naturalizmu strhla dva razy v našom storočí celý svet do najkrvavejších pohrôm.

Kritické sebaspytovanie vykonalí už najvýznamnejší západní vedci. Tak vynikajúci anglický historik A. Toynbee v záveroch svojho rozsiahleho celoživotného diela hovorí: Po prvé, Západ nikdy nebol jediným dielom sveta, na ktorom záležalo. Nikdy nebol jediným hercom na scéne moderných dejín, ani vtedy nie, keď bol na vrchole svojej moci — a tento vrchol bol už vari prekročený. Po druhé, pri zrážke medzi svetom a Západom, ktorá sa opätovne odohrávala v posledných štyroch až piatich storočiach, bol to svet, a nie Západ, ktorý podstúpil rozhodujúcu skúsenosť. Nebol to svet, ktorý zasiahol Západ; bol to Západ, ktorý zasiahol svet, ťažko ho zasiahol. Rusi, Mohamedáni, Hindovia, Číňania, Japonci a všetci ostatní povedia, že Západ je úhlavný nepriateľ, najväčší útočník moderných dejín, a každý z týchto národov má svoju vlastnú skúsenosť so západnou agresiou. A ešte dnes je pre západné národy udivujúce, keď musia od sveta znášať, čo svet trpel od Západu po stáročia. (Pre spravodlivosť musíme, pravda, dodať, že jestvovala aj východná agresia, a to tiež po dlhé stáročia od Hunov cez Mongolov až po Turkov.)

Obdobne ako Toynbee súdi aj Bertrand Russell, že Západ so svojou intoleranciou má prevahu len vo vede a v technike, nie však v etike. A prof. Behrendt, ku ktorému sa ešte vrátim, hovorí: Reprezentanti západnej civi-

lizácie, ktorých donedávna považovali za nesporne vedúcich a principiálne nerobiacich chyby, osvedčili svoju neschopnosť tým, že neuchránili seba a ostatný svet pred zničujúcimi vojnami, hospodárskymi krízami a mravnou i spoločenskou anarchiou. Zrod hrubo despotických a retrogresívnych vládnych foriem vo vedúcich krajinách západnej civilizácie a to, že ich zvyšok Západu trpel, až kým nedošlo k nevyhnutnej politickej zrážke, podkopalo vieru v mravné a intelektuálne nadradené postavenie Západu.

A o morálnej kríze, do ktorej sa Západ dostal jednostranným rozvíjaním industrializácie a zanedbávaním ostatných hodnôt, hovorí Švajčiari Hans Zbinden po druhej svetovej vojne: Na vrchole stupnice hodnôt moderných masových demokracií trónia hrdinovia obchodného úspechu, protagonisti telesnej sily, ideál krásy z ulice, glorifikované bezohľadné sebestvo, filmové veličiny, športové esá, hrdinovia násilia, divadelná pseudoavantgarda a efemérna spisovateľská sláva — to sú modly, na ktoré sa s obdivom pozerajú masy po storočí pseudodemokratickej nivelizačnej výchovy. A hlboko dolu, na úpätí tejto „pyramídy hodnôt“ chúlia sa sotva povšimnutí zástupcovia ducha, bádatelia a umelci, vychovávatelia a myslitelia, dobrí na to, aby skromne prislúhovali tým, čo oplývajú peniazmi a mocou.

Hlavnými úlohami našej doby preto je preklenovať tieto jednostranné výkyvy a poblúdenia a získať harmóniu a koreláciu subjektu a objektu, častí a celku, hmotného a duchovného, individuálneho a kolektívneho, utilitaristického a etického, národného a medzinárodného, lebo *len v tejto syntéze* a prísnej vyváženosti protikladných zložiek môže človek zase nájsť svoje tvorivé uplatnenie. A sila Európy ako aj socializmu, ktorý môže preberať všetky historické skúsenosti, ukáže sa práve v tom, ako tieto korektúry a túto integráciu bude vedieť realizovať.

Ostatný svet

Vo svetovom rozsahu základným faktorom vo vede i politike, v spoločenskom úsilí i etike, alarmujúcim signálom pre všetko naše uvažovanie a konanie je a dlho ešte zostane obrovský populačný vzrast. Oproti pomalému rastu v skorších dobách vidíme najmä v posledných 150 rokoch — zásluhou prírodných a lekárskeho vied — veľké zrýchlenie. Ak biológ Julian Huxley uvádza počet svetového obyvateľstva v r. 1650 na 540 miliónov, v polovici r. 1965 tento počet dosiahol už zhruba 3 miliardy a 300 miliónov, a táto akcelerácia sa bude stále stupňovať, takže o niekoľko málo storočí — čo je v dejinách len krátky úsek — by to znamenalo neúnosné preľudnenie Zeme. A nemožno tu už bližšie rozoberať, ako táto kvantita ide na úkor biologickej kvality, a to azda nielen v rozvojových krajinách, kde je prírastok najväčší, ale aj v dedičnom usporiadaní západného obyvateľstva.

Ak chceme však celkom porozumieť dynamizmu našej doby, ktorý sa mnohým vidí taký náhly a nepochopiteľný, ako keby sa ľudské dejiny ocitli zrazu na prudkom svahu, musíme si popri rapídnom vzraste svetového obyvateľstva všimnúť aj základné ekonomické rozvrstvenie, a to aspoň v poslednom storočí. Ako je

známe, hlavný zdroj bohatstva bol v každej epoche iný. V modernej dobe je to nepochybne priemysel — a sem nepatria len priemyselné výrobky v užšom zmysle, ale napr. aj lieky a všetko, čo tvorí dnešnú civilizačnú úroveň. Aby som vás neunavoval číslami, vezmime si len posledné storočie, rok 1860 a 1960. V roku 1860 vyrábala Európa z celkovej svetovej priemyselnej produkcie 78 % (na čom cárské Rusko participovalo iba štyrmi percentami! — preto Leninova prednostná požiadavka industrializácie krajiny). Tento náskok Európy bol veľmi zaslúžený, lebo predpokladal štyristoročný vývin novovekej európskej vedy, ktorá nemá obdobu nikde inde na svete. Na Ameriku pripadalo v tom roku 20 % a na celý ostatný svet iba dve percentá! Ale aj po sto rokoch zostáva ešte veľký nepomer: V roku 1960 vyrába Sovietsky sväz s ostatnou Európou a Severnou Amerikou zhruba 90 % svetovej priemyselnej produkcie a na celý ostatný svet (a to znamená Ázia okrem SSSR, celá Afrika, Južná Amerika a Austrália) zostáva iba asi 10 %. V roku 1960 mala Ázia už vyše 55 % svetového obyvateľstva, ale len asi 5 % priemyselnej produkcie.

Následkom toho nie až v našom storočí, ale už v druhej polovici 19. storočia možno pozorovať mohutné úsilie a pohyb, najmä v Ázii, získať si európske výdobytky. Podarilo sa to hádam iba Japoncom v technike. Západ, ktorý vtedy hospodársky ovládal východné krajiny, videl teda už koncom 19. a začiatkom 20. storočia aj veľký populačný vzrast aj veľký nepomer vo vzdelanostnej a životnej úrovni, a mohol azda do tohto procesu plodnejšie zasiahnuť. Keďže to nevidel alebo nechcel vidieť, prebiehal potom tento proces v našom storočí v takých živelných vojnových a revolučných otrasoch. A takisto je to aj s najelementárnejšími ľudskými potrebami — potravinami. Len za rok 1965 bol prírastok svetového obyvateľstva dva razy taký veľký ako prírastok výroby potravín, ktorá je už dnes najakútnejším problémom. Je známe, že jedna tretina ľudstva doslova hladuje, druhá je nedostatočne živená a podživená a len jedna tretina sa nasýti.

Na jednej americkej konferencii pred niekoľkými rokmi, kde sa diskutovalo prevažne o problémoch preľudnenia sveta, indický veľvyslanec v USA okrem iného vyhlásil: Veľká kríza tohto desaťročia nespočíva v rozličnosti ideológií. Veľký nepriateľ a akútna hrozba, ktorej máme čeliť, nie je komunizmus. Pravý explozívny faktor je chudoba. Vďaka pokrokom v hygiene a medicíne vymizli epidémie, ale tým vznikli Indii nové problémy. Skúsenosť nás, bohužiaľ, učí, že je nemožné nakŕmiť a užiť všetkých obyvateľov krajiny. Ja by som dal prednosť zabráneniu vzniku života pred existenciou detí, ktoré nežijú a nemôžu žiť ako ľudia. A spisovateľ Aldous Huxley vtedy ešte dodal: Ak nebudeme vedieť regulovať pôrodnosť, potom budú naši vnuci a pravnuci stáť zoči-voči najstrašlivejšiemu problému, s akým sa ľudstvo kedy stretlo.

Dynamizmus našej doby pramení teda z toho, že sa *nachádzame vo veľkom procese vyrovňovania, a to celosvetového i celoživotného*, horizontálneho i vertikálneho, a všetky užšie riešenia by viedli len do nových slepých uličiek.

Tento proces bude dlhodobý a nijako nie hladký. Máme tu najmä dve od seba závislé nebezpečenstvá: že Východ prevezme od Západu len techniku, čo by samo osebe, ako uvidíme hneď ďalej, nestačilo pozdvihnúť celkovú životnú úroveň.

Bertrand Russell výstižne hovorí: čo je zlé na Západe, to sa rýchlo šíri: naša horúčkovitá činnosť, náš militarizmus, náš fanatizmus a naša nemilosrdná viera v techniku. Ale pokroku na Východe prekáža nedostatok toho, čo je na Západe najlepšie: neobmedzený bádateľský duch, zmysel pre podmienky všeobecného blaha, oslobodenie z povier a nízka pôrodnosť. A čím mocnejšie sú tieto naše sily, tým väčšími bude závisť posilňovať ničivú vôľu druhých.

A Toynbee to vyjadruje vo forme zákona kultúrneho vyžarovania: Schopnosť prenikania jednej súčasti kultúrneho vyžarovania je spravidla *v obrátenom pomere* ku kultúrnej hodnote tejto súčasti, pretože nedôležitá časť nevyvolá v živote napadnutého sociálneho telesa takú prudkú alebo bolestivú poruchu. Práve najmenej dôležité prvky rádioaktívnej kultúry nachádzajú automaticky najväčšie rozšírenie (napr. technika).

Tak hneď badáme základné ťažkosti, ktoré budeme mať v tomto vyrovnávacom procese. Ekonomickú a sociologickú problematiku v rozvojových krajinách rozobral spomenutý prof. Behrendt z bernskej univerzity. Národný dôchodok na obyvateľa je tam nepatrný, rastie pomalšie ako obyvateľstvo a rozdelený je veľmi nerovnomerne: oproti veľkej mase hmotne biedneho obyvateľstva stojí tenká vrstva luxusne žijúcich parazitných elementov. Výnosnosť pôdy je nízka a nebezpečná tendencia identifikovať vždy hospodársky pokrok s industrializáciou — ktorá najčastejšie nestojí na vlastných nohách — mala za následok ďalšie oslabenie poľnohospodárskej výroby, útek z vidieka a hromadenie obyvateľstva v mestách, a tým aj narastanie sociálnych konfliktov. Výrobe chýba kapitál, lebo nepočitní boháči nie sú spravidla „kapitalisti“ v našom zmysle, ale premrhávajú svoj majetok na prepych, ukladajú ho v zahraničí alebo sa zúčastňujú na pozemkových špekuláciách. Produktivita práce je veľmi nízka, lebo pracovnými silami sú zväčša ľudia predkapitalistických kultúr, zato však výrobné náklady nie sú vždy malé. A tak nedostatok iniciatívy, praktických skúseností, školených pracovných síl a kapitálu zapríčinili, že tieto oblasti závisia od vývozu niekoľko málo surovín a od dovozu temer všetkých výrobných a veľmi mnohých spotrebných statkov.

Ale hlavnou brzdou hospodárskeho vývinu je tam doterajší sociálny systém. Tradične majetné, a tým aj vládnuce vrstvy sú v podstate ešte feudalistické, t. j. na predkapitalistickom stupni vývoja a hospodársky parazitné. Udržujú získanú štruktúru moci a príjmov, a ústupky „modernému vývoju“ nesmú ovplyvniť základné sociálne rozvrstvenie. Západné vplyvy vniesli sem rýchlejší a často násilný pohyb, tým však aj nevyhnutné rozpory: na jednej strane túžbu po modernizácii podľa vzoru materiálne pokročilých národov, na druhej strane pud k zotrvačnosti sociálnych vrstiev, ktoré po tisícročia žili v statických zariadeniach. Slovom nemožno skočiť v najlepšom prípade zo 16. alebo 18. storočia do polovice 20. storočia bez opory v *širokej ľudovej základni, bez demokratickej zodpovednosti, bez primeranej skúsenosti, a najmä bez kompetentných školených síl*. Neúčinnosť mnohých dnešných technických pomoci spočíva v tom, že sú práve len technické. Hospodárske a technické problémy možno racionálne zvládnuť, ale nevypočítateľný a súčasne rozhodujúci faktor zostáva človek, t. j. jeho sociálna dimenzia. Nemožno naraz zmeniť určité sociálne postoje, podmienené často

tradíciou a náboženstvom a práve ony môžu byť hlavnou prekážkou pri uskutočňovaní nejakého programu. Na jednej strane žiada tento človek urýchlenný vývin, na druhej strane nie je ochotný prestávať staré životné formy na nové. Preto tam tak často vidíme neorganickú zmes sociálno-reformátorského experimentovania, bezzásadového oportunizmu a politického dobrodružstva. — A to všetko je, myslím, veľmi poučné aj pre nás.

Záver a perspektívy

Veľký svetový vyrovnávací proces nie je a nemôže byť len ekonomický a technický, ale súčasne vyžaduje aj zvýšenú vzdelanostnú, kultúrnu, sociálnu a etickú úroveň, bez ktorej by sa ani hospodársky pokrok nemohol plne uskutočniť. Preto bude tento proces pri pluralizme rozličných kultúr a ich vývojových štádií taký dlhodobý a ťažký. Ďalej z toho vyplýva, že svet a človeka môžu dnes zachrániť pred zničením, hladom a biedou len tie krajiny, ktoré sú na to najlepšie vyzbrojené vedeckým, filozofickým a priemyselným potenciálom, teda celá Európa so Severnou Amerikou, a to nie azda len v koexistencii rozličných spoločenských zriadení, ale v účinnej kooperácii, v spolupráci na riešení základných problémov ľudstva. Lebo — ako pekne hovorí Russell — vlastné šťastie nemôžeme dosiahnuť tým, že necháme trpieť ostatných, ale šťastie a cesty k šťastiu závisia od zhody s ostatnými ľuďmi. Z toho však ďalej vyplýva, že popri hospodárskom snažení aj všestranný rozvoj človeka musí byť pre každý národ a štát podstatnou úlohou, na ktorých sa až bude merať jeho úroveň, že musíme cielavedome smerovať od nivelizácie k skutočným hodnotám, že celý náš život musí byť predchnutý kvalitatívnym princípom, len potom môže vyžarovať nové hodnoty a budíť rešpekt aj druhých.

Aké je naše postavenie v tomto smere? Naše vlastné nedostatky — závažné a základné — nachádzame denne povedľa pozitívnych momentov v každom čísle našich časopisov. A ak Lubomír Vaculík sleduje od vojny s obavami tri črty českej povahy: neznášanlivosť vo vzťahoch medzi ľuďmi, ľahostajnosť k veciam verejného záujmu a sebeckosť ako osobné náboženstvo, to isté by sme museli konštatovať aj u nás. Stačilo by prejsť naše pracoviská, aby sme sa presvedčili o „úrovni“ našich medziľudských vzťahov v prevažnej väčšine z nich. Len by sme museli ešte pripájať veľa iných zložiek, najmä vzťah k práci a z toho potom vyplývajúcu produktivitu a kvalitu našej práce, nedostatočný kontakt so svetovou vedou, značnú zaostalosť našej techniky a pod. Na všetky tieto základné nedostatky sa už roky poukazuje, od pamätného vystúpenia vysokoškolákov na univerzitnej besede v r. 1963 a od rovnako kritickej jubilejnej besedy Slovenskej akadémie vied v tom istom roku až po posledný sjazd československých spisovateľov. A to, že sa tieto nedostatky zväčša dosť dôsledne, od základov a principiálne neodstraňovali a len všeobecne sa poukazovalo na kult osobnosti, budí potom v občanoch pocit ľahostajnosti, bezmocnosti a márnosti a naše spoločenstvo nám deformuje na čosi nehotové, nevyspelé a nesamostatné, ako by si nebolo vedomé svojho poslania.

Ale postulovaný všestranný rozvoj človeka má napokon aj celkom praktický, aktuálny význam, lebo nás v budúcnosti očakáva nové rozvrstvenie ľudskej spoločnosti ako dôsledok vedeckotechnickej revolúcie, predbežne aspoň v najpokročilejších priemyselných krajinách. Naša priemyselná civilizácia nás okrem ničivých zbraní najväčšími znepokojovala hrozbou, že sa človek postupne stane iba mechanickým kolieskom v celkom zmechanizovanom svete. To na našej generácii ležalo najťažšie, ako vidieť v literatúre napr. na Karlovi Čapkovi. A tu nám prichádza pomoc z oblasti, od ktorej by sme to najmenej očakávali, t. j. z oblasti technickej a ekonomickej. Profesor na Sorbonne Jean Fourastié, ktorý preskúmal celé dejiny ekonomiky, prichádza k záveru, že v najpokročilejších priemyselných krajinách bude do konca storočia v priemysle (zásluhou automatizácie) zamestnaných zhruba len 10 % obyvateľov, v poľnohospodárstve taktiež 10 % a ostatných 80 % sa bude musieť voľky-nevoľky venovať základným ľudským záležitostiam, t. j. človeku (správa, obchod, školstvo, zdravotníctvo, umenie, veda, komunálne služby a pod., ktoré navýva terciárnym sektorom). Tento proces sa nám objaví ihneď názornejšie, keď uvažíme, že napr. v Spojených štátoch amerických bolo ešte v prvej polovici 19. storočia v poľnohospodárstve zamestnaných 76 % pracovných síl, dnes je to už iba 16 % a efektivita je mnohonásobne vyššia. Teda technika, ktorá najprv ostatné ľudské hodnoty podceňovala a zanedbávala, ba neskôršie aj popierala, nám umožní, aby sa tieto hodnoty zas stali ústrednou záležitosťou človeka, a podľa Fourastiého nič nebude menej priemyselné ako civilizácia zrodená z priemyselnej revolúcie. Hoci tu bude ešte veľa retardačných prekážok a úskalí, táto cesta je podľa neho vzhľadom na technicko-ekonomické zákonitosti už ničím nezmeniteľná. A mnohé skutočnosti toto smerovanie už dnes potvrdzujú.

Tieto perspektívy i pri všetkých zvratoch, poklesoch a blúdeniach, ktoré nás nepochybne — ako vždy v dejinách — ešte čakajú, mohli by byť pre ľudský rod nádejné. Všetky uvedené dejinné faktory budú človeka aj pri zmienenom pluralizme rozličných kultúr a vývinových štádií čoraz väčšími donucovať k svetovému duchu väčšej spolupatričnosti, spolupráci a pri všetkej rozmanitosti aj spoločných cieľov. Lenže človek nie je len objektom dejín, je aj ich nositeľom a spolutvorcom, a preto bude na nás všetkých záležať, čo z nich vytvoríme. Potrebujeme nielen priaznivejšiu objektívnu atmosféru, v ktorej by sa dalo lepšie dýchať a tvoriť, ale ak máme obstáť v búrlivých premenách času, aj subjekt dejín — človek — musí byť všestranne na výške svojej doby. A práve tu nás čakajú najväčšie konkrétne úlohy do budúcnosti. Sú to úlohy nového veľkého obrodzenia a podľa toho, ako ich zvládneme, budú nás ďalšie generácie posudzovať.

ПРОБЛЕМАТИКА СОВРЕМЕННОГО ЧЕЛОВЕКА И ЗАДАЧИ НАШЕЙ ЭПОХИ

Светоплук III т у р

Развитие человечества в Европе за последних два столетия характеризовано двумя экстремными тенденциями, при которых односторонне подчеркивалась роль субъекта или объекта. Из этих тенденций вытекают дальнейшие основные противоречия, приводящие

к глубокой дисгармонии не только в области мышления, а также в дальнейшем развитии общества. С исторической точки зрения основные движущие силы в обществе за последних два столетия автор видит в экономическом либерализме, национализме и социализме. Но экономический либерализм и национализм, несмотря на все их достижения в области экономики и цивилизации, действует, с идейной, общественной и нравственной точки зрения, разлагающе, что в нашем веке уже два раза ввергло весь мир в самые кровавые катастрофы.

Выдающиеся ученые Запада А. Я. Пойнби, Бертран Рассел, Р. Ф. Беренд, Г. Збинден и многие другие уже испытывали свою совесть. Поэтому основной задачей Европы и социализма в наши дни является преодоление этой односторонности и достижение корреляции между субъектом и объектом, частью и целым, материальным и духовным, индивидуальным и коллективным, утилитарным и этическим, национальным и международным.

Переходя к остальной части мира автор указывает на быстрые темпы роста народонаселения, непомерное экономическое расслоение мира и нехватку продовольственных продуктов; динамику нашей эпохи он видит в большом всемирном процессе выравнивания. Он описывает все затруднения и опасности, на которые наталкиваемся вследствие множества разных культур и разных стадий их развития, но все другие, более узкие решения привели бы, по его мнению, в новые тупики. Поэтому мир и человек могут быть спасены от гибели, голода и нищеты только теми странами, которые к этому лучше всех подготовлены, т. е. всей Европой вместе с Северной Америкой, которые, несмотря на разные типы общественного строя, должны тесно сотрудничать при решении основных проблем всего человечества. Лучшим помощником в этом будет им научно-техническая революция с ее многообещающими последствиями.

PROBLEMS OF PRESENT-DAY MAN AND THE TASKS OF OUR TIMES

Svätopluk Štúr

The development of modern-day man in Europe in the last two centuries passed through extreme opposite changes, in which on-sided emphasis was laid either on subject or on object. These changes branched out into other basic discrepancies, which then had, in our modern history, far-reaching disharmonic consequences that concerned not only the sphere of thought but the social sphere as well. From a historical viewpoint, the present author considers economic liberalism, nationalism and socialism as basic historical powers that formed society in two last centuries. Eventually, the influence of economic liberalism and nationalism becomes, however, socially and morally detrimental, which caused most bloody disasters twice in this century.

Outstanding Western scientists, such as A. J. Toynbee, Bertrand Russell, R. F. Behrendt, H. Zbinden and many others had already carried out a critical self-questioning. Therefore, the main present tasks of Europe and socialism are to overcome these on-sided fluctuations and attain a correlation of subject and object, of parts and the whole, of the material and spiritual, individual and collective, utilitarian and ethical, national and international.

As far as the other parts of the world are concerned, the author emphasises the acceleration of the enormous growth in birth-rate, nonproportional world economic distribution and lack of food, and he sees the dynamism of our time in a great world-wide process of equalization. The difficulties and dangers of such a process are then depicted with regard to the pluralism of different cultures and their developmental stages. However, any narrower solution would only lead into new stalemates. That is why the world and man can be saved from destruction, hunger and poverty only by those countries that are best prepared for such a task, i. e., the whole Europe with North America in the closest cooperation on basic problems of mankind, regardless of the differences in the social order. Scientific-technological revolution would be of the most efficient help. Its social consequences for mankind are considered as hopeful.